

ENGELSİZ ÇOCUK OYUN ALANLARININ EVRENSEL TASARIM İLKELERİNE GÖRE İRDELENMESİ: ANKARA ÖRNEĞİ

Aysel USLU¹, Pelin ŞAHİN KÖRMEÇLİ², Meltem GÜNEŞ³

¹Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye,
uslu@agri.ankara.edu.tr

²Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye,
peлин.sahin88@gmail.com

³Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye,
meltemgunes_35@hotmail.com

ÖZET

Oyun, her çocuğun hakkıdır. Engelli ya da engelsiz tüm çocukların birlikte oyun oynamaları, hem kişisel gelişimleri hem de sosyal yönden gelişimleri için kaçınılmazdır. Oyun alanları çocukların bir arada olabildikleri önemli buluşma mekanlarıdır. Bu nedenle, oyun alanları her çocuk için uygun olarak tasarlanmalı ve erişilebilir olmalıdır. Oyun alanlarının her çocuk için uygun hale getirilmesinde evrensel tasarım ilkelerinin uygulanması önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada; Ankara kentinde “engelsiz park” adı altında uygulanmış örnekler seçilerek bu oyun alanlarında evrensel tasarım ilkelerinin varlığı irdelenmektedir. Çalışmada, seçilen çocuk oyun alanlarının evrensel tasarım ilkelerine göre belirlenen göstergelere göre analiz edilmiştir. Bu amaçla; arazi çalışmaları, gözlemler ve konu ile ilgili yazılı kaynaklar, standartlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Peyzaj, çocuk, engelsiz oyun alanı, evrensel tasarım, engelsiz tasarım

EXAMINATION OF UNIMPEDED CHILDREN PLAYGROUNDS ACCORDING TO UNIVERSAL DESIGN PRINCIPLES: ANKARA CASE

Aysel USLU¹, Pelin ŞAHİN KÖRMEÇLİ², Meltem GÜNEŞ³

¹Faculty of Agriculture, Landscape Architecture Department, Ankara University, Ankara, Turkey,
uslu@agri.ankara.edu.tr

² Faculty of Agriculture, Landscape Architecture Department, Ankara University, Ankara, Turkey,
peлин.sahin88@gmail.com

³ Faculty of Agriculture, Landscape Architecture Department, Ankara University, Ankara, Turkey,
meltemgunes_35@hotmail.com

ABSTRACT

Play is every child's right. It is inevitable for all children with and without disabilities to play together in terms of personal and social development. Playgrounds are important meeting places where children can be together. For this reason, playgrounds must be accessible and designed for all child. The application of universal design principles can be considered as an important tool in making playgrounds suitable for every child. In this study, applied examples under the name of "unimpeded playgrounds" are selected and the existence of universal design principles are examined these play areas in Ankara. The selected unimpeded children playgrounds were analyzed according to the indicators determined according to the universal design principles of playgrounds in this study. For this purpose; land studies, observations and literatures related to the subject, standards are examined in study areas.

Keywords: Landscape, children, unimpeded playgrounds, universal design, design for all

1. GİRİŞ

Oyun, çocuğun gereksinimleri için ortaya çıkan, doğal bir davranış biçimidir (Beckwith, 1988). Duygusal ve sosyal gelişimin temeli olan oyun, çocuk için en etkin öğrenme sürecidir (Dönmez, 1992). Çocuk oyun alanları ise, çocukların fiziksel, bilişsel, sosyal ve entelektüel gelişimine katkıda bulunmakta (Ginsburg, 2007); yaratıcılıklarını ve problem çözme becerilerini geliştirmektedir (Yılmaz ve Bulut, 2002). Vazgeçilmez bir yaşama alanı olan oyun alanlarında çocuklar kendini keşfetmekte, ifade etmekte ve diğer çocuklarla birlikte sosyalleşebilmektedir. Sosyal ilişkiler açısından son derece olumlu etkide bulunan empati becerisi de oyun yolu ile gelişebilmektedir (Çankaya ve Ergin, 2015). Bu bağlamda çocuğun duyduklarını, gördüklerini öğrenip pekiştirdiği bir deney alanı olarak da tanımlanabilecek çocuk oyun alanları, çevresiyle ilişki kurmasına, duygu ve düşüncelerini yansıtmaya yarayan bir araçtır.

Kentsel alanlarda yapılan uygulamalarda, her çocuğun kent yaşamına katılması ve sağlıklı gelişimi bakımından engelsiz çocuk oyun alanlarının önemi büyüktür. Engelsiz oyun alanlarının oluşturulmasında bakış açısını göstermek için bazı tanımların incelenmesi gereklidir. Örneğin engellik konusunda çok farklı tanımlamalar (sakat, özürlü vb.) kullanılmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun İnsan Hakları Bildirgesine ek 09.12.1975 tarihli 3447 sayılı kararı ile *"Sakat Kişilerin Hakları Bildirisi"* yayımlanmıştır. Bu bildirinin 1. maddesine göre *"Kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendine yapması gereken işleri, (bedensel ya da sonradan olma) herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlara sakat denir"* ifadesine yer verilmiştir (ÖZİ, 2005). Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün tıbbi açıdan yaptığı tanımlamaya göre özürlülük ise bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerden belirli bir oranda ve sürekli olarak fonksiyon ve görüntü kaybına neden olan organ yokluğu, bozukluğu sonucu kişinin normal yaşam gereklerine uymama durumudur (Artar ve Karabacakoğlu, 2003). 2005 yılında resmi gazetede yayınlanan 5378 sayılı Özürlüler kanununun 3. maddesine göre özürlü; *"doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi sebebiyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve koruma, bakım rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi"* olarak tanımlanmaktadır (Anonim 2016a). TSE (1999)'ye göre engelli, vücut fonksiyonlarının kullanımında fiziki kısıtlılık veya kayıp olan kişidir.

Engelli bireyler kentsel alanlarda çeşitli engellerle karşılaştıkları için zor koşullarda yaşamak durumunda kalmaktadırlar. Çeşitli yetilerini kaybetmiş bu insanların gereksinimlerinin de değiştiği düşünüldüğünde, tasarımcı kullanıcının bu durumlarını göz önünde bulundurmalıdır. Bu süreç içerisinde değişen gereksinimleri karşılamada evrensel tasarım kavramının irdelenmesi gereklidir. Evrensel tasarım terimi ilk kez 1980'li yılların ortasında Mimar Ronald L. Mace tarafından, rampa gereksinimini ortadan kaldırmak, basamaksız girişler düzenlemek, ayarlanabilir yükseklikte mutfak tezgahı kullanmak gibi çözümler ortaya koymak anlayışı ile ortaya çıkmıştır ve tüm insanların eşit koşullarda kullanabileceği tasarım ürün ve sonuçları ifade etmektedir (Dostoğlu vd., 2009). Evrensel tasarım fonksiyonellik, güvenlik (çevrenin tehlike ve risklerinden koruma) ve amaca uygunluk (Çukur ve Delice, 2011) olarak da ifade edilmektedir ve her durumda ve herkese eşit, erişilebilir ve kullanılabilir çevre, mekan yapı elemanı, ekipman ve ürün sunması bakımından diğer tasarımlardan farklıdır (Hacıhasanoğlu, 2003). Çağımızın koşulları ile gelişen yaklaşımıyla birlikte evrensel tasarımda tüm yaş ve kabiliyetteki kullanıcıların yararlanmaktadır ve

engelliler, yaşlılar çocuklar diğer bireylerden ayrı tutulmamaktadır (Story vd., 1988). Bu kapsamda kentsel alanlarda sosyal fayda sağlamak için farklı grupların toplumdan izole edilmesini engelleyecek tasarım konularına ağırlık verilmelidir (Coles and Caserio, 2001). Bireyin farklı, özel ya da ayrıcalıklı olduğu izlenimini uyandıran uygulamalar yerine, toplumdaki tüm bireylerin birlikte yer alacağı alternatifler içeren aktivite alanları ile ortak mekânlar yaratılmalıdır. Evrensel tasarımın prensiplerini günümüzde endüstri ürünleri tasarımında, kentsel alanlardaki pek çok tasarımda (kamusal alanlar, parklar, yollar, yaya bölgeleri gibi) uygulanmaktadır. Bu alanlardan biri olan çocuk oyun alanları farklı özelliklere sahip bireyleri bir araya getirmekte ve bireylere bağımsız hareket edebilme olanağı sunmaktadır. Bu gibi engelsiz çocuk oyun alanlarında etiketlemeden ve temelinde uygun olmayan tasarımlardan kaçınılmalıdır. Çocuklara birlikte oyun oynama olanağının verileceği mekanların tasarlanması ayrımcılığın ve dışlanmanın önlenmesinde en önemli adımdır (Yantzi vd., 2010).

Türkiye'nin ilk Engelsiz Oyun Parkı Projesi SERÇEV koordinatörlüğünde, Çankaya Belediyesi ve İtalyan Sivil Toplum Örgütü ATLHA' nın ortaklığı ile 12 Haziran 2008 tarihinde Ankara'da Serçev Engelsiz Oyun Parkı'nda açılmıştır (Anonim, 2016b). Ayrıca yapılan araştırmalara göre, dünya genelinde engelli yüzdesinin arttığı görülmektedir (Anonymous, 2012). Türkiye'de Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü işbirliği ile gerçekleştirilen 2002 yılı Türkiye Özürlüler Araştırması sonuçlarına göre, engelli nüfusunun oranı % 12.29 olarak belirlenmiştir. Bu verilere göre Türkiye'deki toplam engelli kişi sayısı içerisinde 0-9 yaş grubundakilerin oranı % 4,15 iken, 10-19 yaş grubundakilerin oranı ise %4,63 olarak verilmektedir (TÜİK, 2002). Engelli çocuk sayısının oranının toplam nüfustaki oranındaki durumuna bakıldığında, oyun alanlarının ve engelli kişi sayısının arttığı, tasarımda evrensel tasarım ilkelerinin değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Kentsel tasarımda yaşam kalitesini artırmak için evrensel tasarımın sağlanması tüm dünyada kabul görmektedir. Bu kapsamda çalışmada engelsiz parklarda irdelenecek olan evrensel tasarım ilkeleri aşağıdaki gibidir (Uslu, 2005):

- 1. Eşitlik:** Farklı yetilerdeki bireylere uygun, kullanışlı tasarım ile kullanımda eşitlik sağlanmalıdır.
- 2. Kullanımda esneklik:** Tasarım ürünü ya da tasarlanmış kentsel alan bireysel tercihler ve yetilere uygun olanaklar sunmalıdır.
- 3. Sadelik/yalınlık:** yalın ve anlamlı kullanım, tasarım ürünü (bu bir kentsel alan da olabilir), kolaylıkla anlaşılabilir, deneyimi olmadan da rahatlıkla kullanılabilir olmalıdır. Bireylerin dil yeteneği ve mevcut konsantrasyon seviyelerindeki farklılıklara karşın tasarım ürünü tüm kullanıcılara anlaşılabilir olmalıdır.
- 4. Anlaşılabilir bilgi:** Kullanıcının algılama yetilerini ve farklı koşulları dikkate alınmaksızın kullanıcıya faydalı, etkili bilgi tasarımıyla sunulmalıdır.
- 5. Hatalara Tolerans:** Kaza ve istenmeyen durumlar için tehlikeleri ve tehditleri en aza indirmek gerekir.
- 6. En az fiziksel efor gereksinimi:** En az fiziksel efor, vücudu zorlamayan koşullar, anlamlı ve kabul edilebilir efor olmalıdır. Tekrar tekrar yapılan eylemlerden kaçınılmalıdır Kullanıcının sürekli olarak fiziksel efor harcamasına karşı önlemler alınmalıdır.
- 7. Mekan ve ölçü:** Kullanım ve yaklaşımda ölçü ve mekan esas alınarak vücudu zorlamadan kolay erişim sağlanmalıdır. Rahat ve konforlu bir çevre sunulmalıdır. Tutma, bükme, çekme ve farklı el ölçülerine uygun çeşitlilik sağlanmalıdır. Yardımcı

araç ve bireylere ihtiyaç duyan kullanıcılara yeterli mekanların sağlanmasına özen gösterilmelidir.

Araştırmada yukarıda belirtilen evrensel tasarım ilkelerinin çocuk oyun alanlarında eyleme nasıl dönüştürüldüğü incelenmiştir. Konu ile ilgili yurt dışındaki yapılan çalışmalara bakıldığında, evrensel tasarım konusunda tasarım rehberinin hazırlandığı görülmektedir. Örneğin, Dunn ve Moore (2005), erişilebilir oyun parkları için tasarım rehberi hazırlamıştır. Bunun yanı sıra Toronto şehrinin daha ulaşılabilir ve erişilebilir bir hale gelmesi bakımından, engelli çocuklar için oyun gruplarının nasıl tasarlanmasında gerekenleri içeren bir rehber hazırlanmıştır (Toronto, 2004). Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında, engelli oyun alanları üzerine bir çalışmaya rastlanmamış fakat mevcut parkların engelliler için uygunluğunu değerlendiren çalışmalar bulunmuştur, ayrıca bu konuda herhangi bir yönetmelik ya da standart bulunmamaktadır (Şen ve Öksüz, 2016). Bu çalışmada, çocuk oyun alanlarının herkes için kullanılabilir hale gelmesi için yapılması gerekenlerin araştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, araştırma evrensel tasarım ilkelerine bağlı göstergelerin değerlendirilmesi ve buna bağlı tasarımlar geliştirilmesi bakımından yenilik kazandıracaktır. Çalışmanın sonucunda, çocukların farklı sosyal, bilişsel, fiziksel, duygusal gelişim çeşitlerine göre tasarlanmış örneklerle öneriler getirilmiştir.

2. MATERYAL VE METOT

Bu araştırmada, Ankara kentinde yerel yönetimlerin ulaşılabilir, güvenli, kentsel yaşam kalitesi yüksek, sürdürülebilir, sosyal amaçlı “*Engelsiz Park*” adı altında uygulaması gerçekleştirilmiş projeleri referans alınarak Çankaya’daki “*Serçev Engelsiz Oyun Parkı*” ve Keçiören’deki “*Şehit Uzman Onbaşı Murat Azizo Parkı*” olmak üzere iki park irdelenmiştir. Çalışmanın materyalini, konu ile ilgili hazırlanmış kitap, tez, makale, bildiri, yerinde yapılan gözlemler, fotoğraf gibi yazılı ve görsel kaynaklar oluşturmaktadır. Ayrıca çalışma kapsamında ilgili kurum ve kuruluştaki kişiler (Altı Nokta Körler Derneği, Türkiye Körler Vakfı ve Federasyonu, Büyükşehir Belediyesi Görme Engelliler Eğitim ve Teknoloji Merkezi, Engelliler Konfederasyonu, Engelsiz Hayat Merkezi, Özel Özel Altınşehir Doğa Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Merkezi, Özürlüler Eğitim ve Dayanışma Vakfı, Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı, Yusuf Karaman Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi, Keçiören Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Aktif Yaşam Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Merkezi, Ortopedik Özürlüler Dayanışma Derneği) ile sözlü görüşmeler yapılmıştır.

Engelsiz parkların teorik olarak ve herkes için uygun mekân yaratmada araç olarak belirtilen evrensel tasarım ilkelerine uygun olup olmadığı, standartlara göre belirlenen göstergeler ışığında incelenmiştir. Çocuk oyun alanlarının oluşturulan kontrol çizelgesinde değerlendirilmesi için nitel ve nicel gözlemler yapılmıştır. Değerlendirme aşamasında oluşturulan kontrol listesine “var” ve “yok” seçenekleri ile işaretleme yapılmaktadır. Daha sonra değerlendirme listesindeki işaretlemelere göre yapılarak parkların göstergelere göre uygunluk durumu hesaplanmıştır. Ölçü kriterinin değerlendirmesinde, “Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler El Kitabı ve Evrensel Standartlar Kılavuzu” 'ndan yararlanılmıştır. Parkın evrensel standartlara uygunluğunu değerlendirilmek için alanda ölçümler yapılmış ve fotoğraflar çekilmiştir. Tüm evrensel tasarım kriterlerine göre belirlenen göstergeler ışığında (Tablo 1) arazide yerinde yapılan incelemelerle kontrol çizelgesine işaretleme yapılmıştır.

Tablo 1. Engelsiz Parkların Evrensel Tasarım İlkelerine Göre Değerlendirme Göstergeleri

Evrensel Tasarım İlkeleri		Göstergeler	
1	Eşitlik	Farklı cinsiyetteki çocukları birlikte olacağı oyun alanları	
		Farklı fiziksel yetilere sahip çocukların birlikte olacağı oyun alanları	
		Farklı engel tiplerine göre tasarlanmış alanlar (görme, duyma, işitme, konuşma)	
2	Kullanımda Esneklik	Adaptasyon (Farklı kullanımlara olanak sağlanması). Örneğin hareket sorunu yaşayan çocuklarda hareketli bankların kullanımı, bağımsız hareket edebilecek dış mekan özellikleri	
3	Yalınlık/Sadelik	Genel tasarım yaklaşımında sadelik	
4	Anlaşılabilir bilgi	Yollarda hiyerarşinin olması (1. derece, 2 derece yolların varlığı)	
		Odak noktaları, destinasyonlar, aktivite alanlarının tanımlanmış olması	
		Grafiksel sunum ve yönlendirme levhalarının varlığı	
5	Hatalara tolerans	Tehlikeli durumlar için güvenlik önlemlerinin alınmış olması, Oyun aletlerinin kalitesi (malzeme, güvenlik gibi)	
6	En az fiziksel efor gereksinimi	Asansör, rampa, merdiven sahanlık, dinlenme alanlarının varlığı	
		Tutma, çekme gibi faaliyetlerde en az fiziksel efor gerektiren koşulların sağlanmış olması	
7	Mekan	Parka Erişim Durumu	Toplu taşıma olanaklarıyla erişim durumu
			Yaya için uygun erişimin varlığı
			Otopark (uygun, yeterli sayıda işaretlenmiş olması)
	Ölçü (Standartlara Uygunluk Durumu)	Yapısal tasarım	Yollar
			Rampalar
			Donatı elemanları
			Çocuk oyun aletleri
			Amaca uygun tür seçimi (gövde yüksekliği, uygun taç genişliği, mekan hissi ya da oryantasyon sağlayacak tür çeşidi ve kullanımı)
			Bitkilerin yeri ve konumu
			Bitkisel kompozisyon uygunluğu (mevsimsel etkileri ve geçişleri bir arada bulunduran renk, ölçü, doku, hiyerarşi, fon vb. özelliklere göre tasarım)
Bitkisel tasarım	Amaca uygun tür seçimi (gövde yüksekliği, uygun taç genişliği, mekan hissi ya da oryantasyon sağlayacak tür çeşidi ve kullanımı)		
	Bitkilerin yeri ve konumu		

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu çalışma ile engelsiz mekânlar yaratma adına yapılan uygulamaların işlerliğini arttırmak için teorik olarak verilen ilkelerin uygulamaya nasıl dönüştürülebileceği somut örnekler üzerinden araştırılmaktadır. Evrensel tasarım ilkelerine göre belirlenen parametreler ışığında Keçiören'deki Şehit Onbaşı Murat Azizo Parkı ve Çankaya'daki Serçev Engelsiz Parkı'nda elde edilen bulgulara göre;

1)Eşitlik ilkesindeki göstergeler değerlendirildiğinde, iki parkta da farklı cinsiyet ve fiziksel yetilere sahip çocukların bir arada oynadığı oyun alanları ve aletleri mevcuttur, bu konuda bir ayrımcılık yapılmadığı görülmüştür. Oyun grupları ortak kullanıma açık şekilde yerleştirilmiştir. Murat Azizo Parkı'nda engel tiplerine göre kullanıma bakıldığında, ortopedik engelliler için basketbol sahası, gezi parkuru, görme engelliler için farklı sesler oluşturan aletler, Serçev Engelsiz Parkı'nda ise işitsel engelliler için harfleri öğreten bir alet bulunmaktadır. Fakat her iki parkta da farklı engel tiplerinin ortak kullanımını destekleyen oyun aletleri yoktur.

2)Kullanımda esneklik ilkesindeki göstergeler değerlendirildiğinde, parkların tasarımında farklı kullanımlara olanak sağlaması açısından, hareketli bankların kullanılmadığı, sağ ve sol elini kullananlar için alternatifler sunacak aparatların geliştirilmediği, oyun aletlerini çocukların bireysel kullanımına uygun olmadığı durumlar saptanmıştır.

3)Yalınlık/ sadelik ilkesindeki göstergeler değerlendirildiğinde, genel tasarıma bakıldığında, Murat Azizo Parkı'nda çocuk oyun alanları, basketbol sahası, oturma alanları ve havuz yer almaktadır. Serçev Engelsiz Parkı'nda farklı çocuk oyun alanları vardır. Parklarda genel olarak kullanımlar birbirinden bağımsız konumlanmakta, ilişki ve işlevler arasında karmaşa olduğu, tanımsız mekanların bulunduğu görülmüştür.

4)Anlaşılabilir bilgi ilkesindeki göstergeler değerlendirildiğinde, Murat Azizo Parkı'nda ana yolların 2.5 m olduğu, buna bağlantılı yolların olmadığı görülmektedir. Girişte ya da park içinde yönlendirme levhaları bulunmamaktadır. Serçev Engelsiz Parkı'nda ise bir odak noktası ve buna bağlantılı yolların olduğu, ana yolun 5 m genişlikte olduğu görülmektedir. Parkın girişinde mekan tanımlayan bir levha ve parkın içinde çocuklar için bir dernek yer almaktadır.

5)Hatalara tolerans ilkesindeki göstergeler değerlendirildiğinde, Murat Azizo Parkı'nda çocuk oyun aletlerinin kullanımı için arazide yapılan denemelerde, ortopedik engelli çocuklar için yapılan salıncak, rampasının açılmaması için zincirlerle kilitlenmiştir. Tahterevallide koruyucu ekipmanlar bulunmamaktadır, ayrıca parkın girişindeki bitki kasalarının demirden yapılması engelli bireylere geçerken zarar verebilmektedir. Kum havuzunun, yere sıfır olması nedeniyle tekerlekli sandalye kullanan bireylere uygun olmadığı, yolun belirli bölgelerde bozuk olduğu, zemin güvenliğinin olmadığı saptanmıştır. Serçev Engelsiz Parkı'nda ortopedik engelli çocuğun oturması için tasarlanmış olan salıncağın güvenlik kayışları yoktur. Park içinde devam eden rampanın belli noktada bitmesi engellilerin düşmesine yol açabilecektir. Kum havuzunun çok eskimiş ve yıpranmış olduğu bu nedenle kullanılmadığı görülmüştür.

6)En az fiziksel efor ilkesindeki göstergeler değerlendirildiğinde, Murat Azizo Parkı'nda oyun alanının yüksek kotta bulunduğu, merdiven ve sahanlık olmadığı, oyun aletinde rampa eğiminin maksimum %8 olması gerekirken %9 olduğu, salıncağın zincirlerinin kilitli olması bakımından engelli kullanımına uygun olmadığı görülmüştür. Serçev Engelsiz Parkı'nda oyun aletleri standartlara ve kullanımda en az efor gereksinimine uygundur.

Mekan ve ölçü ilkesindeki göstergeler değerlendirildiğinde, Murat Azizo Parkı'nda mekanın erişilebilirliğinde toplu taşıma duraklarının alanın yakın çevresinde bulunmadığı, yaya açısından kolay erişimin olmadığı ve parkın önünden araçların geçtiği, özel araçların alana erişebildiği fakat otoparkın olmadığı görülmüştür. Yapısal tasarımda alanın standartlara uygunluğuna bakıldığında yolların 2.5m genişliğinde uygun olduğu, donatı elemanlarında çöp kutularının 65 cm uygun yükseklikte fakat doğru noktada konumlanmadığı, aydınlatma elemanlarının 2.20 m baş kurtarma yüksekliğinde fakat estetik olmadığı ve oyun aletlerinin standartlara uygun olmadığı görülmektedir. Bitkisel tasarımda uygun bitki türlerinin seçilmediği, giriş yolunda ve kum havuzu çevresinde bitkilerin yanlış konumlandırıldığı ve bitkisel kompozisyon açısından çeşitliliğin olmadığı saptanmıştır. Serçev Engelsiz Parkı'nda toplu taşıma, yaya ve özel araç ulaşımına kolaylıkla imkan tanıdığı, otoparkının bulunduğu, yol genişliklerinin 5 m olarak erişime uygun olduğu, çocuk oyun aletlerinin ve donatı elemanlarının uzunluklarının ve konumlarının uygun olduğu, bitkisel tasarım açısından farklı kompozisyonlarda ve türde çeşitlerin kullanımının olduğu saptanmıştır.

Tablo 1. Murat Azizo Parkı ve İzci Parkı'nın Evrensel Tasarım İlkelerine Göre Oluşturulan Kontrol Çizelgesi

	Evrensel Tasarım İlkeleri	Göstergeler	Murat Azizo Parkı		Serçev Engelsiz Parkı		
			Var	Yok	Var	Yok	
1	Eşitlik	Farklı cinsiyetteki çocukları birlikte olacağı alanlar	✓		✓		
		Farklı fiziksel yetilere sahip çocukların birlikte olacağı alanlar	✓		✓		
		Farklı engel tiplerine göre tasarlanmış alanlar		✓		✓	
2	Kullanımda Esneklik	Adaptasyon (Farklı kullanımlara olanak sağlaması)		✓		✓	
		Genel tasarım yaklaşımında sadelik		✓		✓	
4	Anlaşılabilir bilgi	Yollarda hiyerarşi		✓	✓		
		Odak noktaları, destinasyonlar, aktivite alanları		✓	✓		
		Grafiksel sunum ve yönlendirme levhalarının varlığı		✓	✓		
5	Hatalara tolerans	Güvenlik önlemlerinin alınmış olması		✓		✓	
		Oyun aletlerinin kalitesi		✓		✓	
6	En az fiziksel efor gereksinimi	Asansör, rampa, merdiven sahanlık, dinlenme alanlarının varlığı		✓	✓		
		Tutma, çekme gibi faaliyetlerde en az fiziksel efor gerektiren koşullar		✓	✓		
7	Mekan	Parka Erişim Durumu	Toplu taşıma olanaklarıyla uygun erişim durumu		✓	✓	
			Yayanın kolay erişimi durumu		✓	✓	
			Otopark		✓	✓	
	Ölçü (*Standartlara uygunluk durumu incelenmiştir.)	Yapısal tasarım	Yollar	✓		✓	
			Rampalar		✓		✓
			Donatı elemanları		✓	✓	
		Bitkisel tasarım	Çocuk oyun aletleri		✓	✓	
			Amaca uygun tür seçimi		✓		✓
			Bitkilerin yeri ve konumu		✓	✓	
Bitkisel kompozisyon		✓	✓				

Kontrol listesinde belirlenen göstergelere göre yapılan değerlendirme sonucunda, Murat Azizo Parkı'nda 22 gösterge içerisinde 3 tane "var " işaretleme 19 tane "yok " işaretleme yapılmıştır. Serçev Engelsiz Parkı'nda ise 22 gösterge içerisinde 15 tane "var " işaretleme 7 tane "yok " işaretleme yapılmıştır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Evrensel tasarım ilkelerine göre belirlenen göstergelerin Ankara'daki Engelsiz Parklarda yapılan değerlendirmeye göre engelli çocukların kullanımına uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda evrensel tasarım ilkelerine göre sonuçlar ve öneriler getirilmiştir.

Araştırmada yapılan değerlendirme sonucunda her iki parkta da farklı engel tiplerine izin veren kullanımların olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca oyun gruplarında çocukların gelişimini destekleyen çeşitler bulunmamaktadır. Bu konuda evrensel standartlara uyulmaması, gerekli bakım onarım çalışmalarının yapılmaması, tasarım konusunda profesyonellerin ve uygulamacıların farkındalığının eksikliği engelsiz oyun alanlarında sorun oluşturmaktadır. Bu kapsamda Türk Standartları Enstitüsü yetkililerinin, yerel yönetimlerin, oyun grubu üretim firmalarının, çocuk gelişim uzmanlarının, peyzaj mimarlarının multidisipliner yaklaşımını gerektiren çalışmalar gerçekleştirilebilir. Bu çalışmalar ile her engel çeşidi ayrı ele alınarak, tüm çocukların birada olacağı, bireysel olarak hareket edebileceği ekipmanlar, alanlar, öğretici ve eğlendirici tasarımlar gerçekleştirilmelidir. Örneğin görme engelliler için tasarımda farklı dokuda malzemeler, sesli objeler, farklı kokudaki bitkiler kullanılabilir. Oyun elemanlarının sadece çocuklar için değil aileleriyle birlikte kullanılabileceği donatılar geliştirilebilir. Spor sahalarındaki donatıların ayarlanabilir olmalı ve herkesin kullanımına olanak sağlamalıdır.

Oyun alanının tasarımı, birçok faktöre bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Ancak bu alanlarda herkese eşit koşullar sunan ve cinsiyet ayrımı gözetmeyen, çocukların birlikte oyun oynayabileceği, sosyalleşebileceği bir mekân tasarımı gereklidir. Bu nedenle çocuk oyun alanlarında farklı yetilere ve fiziksel özelliklere sahip çocukların aynı alanda oyun oynamalarına olanak verecek uygulamalara yer verilmelidir. Farklı engelli tiplerine göre (görme, işitme, zihinsel engelli) tasarlanmış oyun alanında engelli çocuk, bağımsız ve özgüvenli bir şekilde yaşatları gibi oynayabilir (Yılmaz ve Bulut, 2002). Ayrıca tasarımda kullanıcının beğeni ve ihtiyaçlarına cevap veren mekanlar oluşturulmalıdır. Bu nedenle kullanıcı beklentilerinin de belirlenmesi önemlidir. Seeland ve Nicole (2006), engellilerin yeşil alanlar üzerine beklentileri ile ilgili yaptığı araştırmada, engellilerin damgalanmaktan ve ayrı alanların oluşturulmasından rahatsız olduklarını, bağımsız olarak parklara gitmek istediklerini belirtmişlerdir. Çalışmada çocuk oyun aletlerinin çocukların bireysel kullanımına olanak vermediği saptanmıştır. Bu konuda, hareket sorunu yaşayan bireyler için oturma elemanlarında hareketli banklar kullanılabilir. Oyun alanlarının çocukların duyma, görme, dokunma gibi farklı duyu organına hitap edecek şekilde tasarlanmalıdır. Tasarımlar çocukların yalnızca motor gelişimlerine göre değil bilişsel, sosyal, duygusal gelişimine katkı sağlamalıdır. Fakat Engelsiz Oyun Parkı olarak bilinen bu iki parkta incelenen parametrelere göre, tasarımın çocukların gelişim çeşitlerine göre yapılmadığı görülmektedir. Kullanılan malzeme açısından çocukların doğayı deneyimlemesini sağlayacak doğal malzemeler de kullanılmamıştır. Tasarımda doğal elemanların (su, toprak, hayvanlar vb.) kullanılması hem çocukların gelişimi açısından hem de ekolojik açıdan katkı sağlayacaktır.

Bedensel ya da zihinsel engelli çocuğu etiketleme yapmadan, sosyal ortamlarda zaman geçirmesi onların gelişimine ve öğrenmesine katkıda bulunacaktır. Böyle bir tasarım engelli çocuğun el-göz koordinasyon gelişimine katkı sağlar, kaslarının kuvvetlenmesine olanak tanır, aktiviteyi tek başına tamamlayabilen bir çocuğun

özgüveni gelişir (Uslu ve Shakouri, 2012). Bu kapsamda çocuk oyun alanlarında görme, duyma, dokunma ve koklama gibi duyularının gelişimi için yapılan bu özel tasarım anlayışında "terapi bahçeleri" kullanılabilir. Görme duyusu için; renkli çiçekli bitkiler, döşemede farklılıklar, duyma için; ses oluşturan *Populus tremula* (Titrek kavak) gibi bitkiler, çeşme, su, sesli levhalar, koklama duyusu için; aromatik yapılı bitkiler (lavanta, yasemin gibi), dokunma duyusu için; ağaç dokularının, yaprağıyla etkili bitki türlerinin (*Sedum* gibi) hissedilmesini içeren seçimlere yer verilebilir. Ayrıca çocuğun bitki dikmek, sulama yapmak, toprakla, kumla uğraşacağı alanlar yaratılarak çocuğun enerjisini boşaltması açısından pozitif yönde katkı sağlayacaktır. Çocukların beyin gelişimini destekleyen kavram bilgisini artıran, yaratıcılığını destekleyen oyun grupları tasarlanmalıdır. Yürüme güçlüğü çeken bireylere evlerinden ulaşabileceği destinasyonların belirlenerek sembollerle tanımlanması gereklidir. Mevsim geçişlerini hissettiren bitkisel tasarımlar ve bilgilendirici bitki tanıtım tabelalarının kullanımı da bu kapsamda önemlidir. Odak noktalarında, yönlendirmede kuş yuvaları, su sesi, rüzgar çanı vb. uyaranlar mekanı tanımlamaktadır. Çocuk oyun alanları zemin kaplamaları, bitkisel tasarım, güvenlik, yaş grupları gibi tasarım ilkelerine uygun olarak engelli çocukların ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak şekilde tasarlanmalıdır (Uluğ, 2007). Yürüme yolu üzerinde tehlikeli olan alanlar önceden farklı bir doku, renk ile tasarlanmış birimlerle kullanıcı uyarılmalıdır. Örneğin görme engelliler için farklı mekanların varlığı hava akımı ile hissettirilebilir.

Bir parkın engelsiz olabilmesi için aslında kentin sokakların yolların da engelsiz olması gereklidir. Kullanıcı alana ulaşana kadar bağımsız ve güvenli koşullarda hareket etmelidir. Günümüz koşullarında tüm gün okulda olan çocukların, güvenlik (çocuk kaçırma, taciz vb.), eğitim süreleri, bilgisayar ve teknolojik alanlara olan bağımlılık gibi nedenlerle dış mekanda çok fazla zaman geçirememektedir. Bu nedenle engelsiz parklar kadar engelsiz okul bahçeleri, rehabilitasyon ve hastane bahçeleri daha önemli kullanılabilir olduklarından öncelik kazanmaktadır. Veri toplama aşamasında engelliler için oluşturulan parklarda karşılaşılan sorunlarla ilgili bilgi almak amacıyla yapılan görüşmelerde genellikle, oyun parklarına özel bir standardın olmadığı, uygulamacıların evrensel standartlara uygun projeleri gerçekleştirmediği belirtilmiştir. Ayrıca donatı elemanlarının yol kenarına yerleştirilmesi engellilerin çarpmalarına ve düşmelerine sebep olduğuna, ana yoldan 40 cm uzaklıkta yer alan birimlerin kendilerine engel teşkil etmeyeceğine değinilmiştir. Bu kapsamda engelliler için tasarlanan parklarda oyun gruplarının çeşitleri rampa, basamakların vb. konularda sistematik ve evrensel standartlara uygun bir tasarım rehberi oluşturulmalıdır.

Çocuk oyun alanlarında bitkisel tasarımda farklı renk, doku, form ve ölçüdeki türlerin kullanılması önemlidir. Seçilen bitki türleri yürüme yollarında ve dinlenme alanlarında bireylerin güvenli hareket etmelerine olanak sağlamalıdır. Örneğin yolların üzerine meyve, kozalak vb. parçaların dökülecek bitki türlerinin *Pinus* sp. (Çam), *Quercus* sp. (Meşe), *Ailanthus* sp. (At Kestanesi) gibi, ya da yüzey köklü türlerin *Salix* sp. (Söğüt), *Acer* sp. (Akçaağaç) seçilmemesine dikkat edilmelidir. Ayrıca gölge yapan ağaç türleri ve farklı dokudaki türlerle yapılan bitkisel kompozisyonla mikroklimatik alanlar oluşturulabilir, böylece istenmeyen sesler de engellenebilir. Örneğin dikenli türlerin *Mahonia aquifolium* (Sarı Boya Çalısı), *Pyracantha coccinea* (Alev Çalısı) gibi türlerinde çocuk oyun aletleri yakınında kullanılmamasına dikkat edilmelidir. Meyve ve yaprakları ile zehirli olabilecek *Taxus baccata* (Porsuk) gibi türler çocuklar ve zihinsel engelliler için tehlike oluşturabilir, bu nedenle bu türlerin oyun alanlarında kullanılmaması gereklidir. Yapılan araştırmalara göre bitkilerin bireyler üzerinde

sakinleştirici etkisi bulunmaktadır, bu amaçla kullanılan hortikltrel terapi bireyin genel olarak iyi olma halini desteklemek amacı ile bahçe, toprak ve doğa içinde bulunması, ilgilenmesi ve aktivitelerde yer almasını kapsar (Sderback ve ark 2004). Bu kapsamda yürüme güçlüğü çeken engelli bireylerin bitkilerle temasını sağlayacak ölçülerde yerleştirilmelidir.

Parkların tasarımında bitkisel ve yapısal tasarımla birlikte erişim de esas alınması gereken konu olduğu unutulmamalıdır. Engelsiz ocuk oyun alanlarının evrensel tasarım ilkelerinin incelenmesi sonucu elde edilen bulguların diğer uygulamalara örnek olması amacı ile değerlendirmede belirlenen göstergeler kontrol listesinde verilmektedir. Benzer alanların tasarım rehberlerine bir girdi olması hedeflenmektedir. Bu çalışmada bir örnek olarak hazırlanan kontrol çizelgeleri, ocuk oyun alanlarının gerek henüz tasarım aşamasında iken, gerekse uygulamaların yapıldıktan sonraki bakım ve kontrol aşamalarında kullanılması bu alanların erişilebilirliğini ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında bir araç olarak değerlendirilebilir. Kentsel mekanların, sokakların, parkların, ocuk oyun alanlarının tüm bireylerin kullanımına uygun hale getirilmeleri; tasarım, uygulama ve bakım/yönetimi aşamalarında standartlara uygunluk temel hedef olmalıdır. Ayrıca "Engelsiz Park" kavramı yerine, parkların tüm grupların bir arada olabileceği ve herkes için kullanılabilir olarak kurgulanması gereklidir.

KAYNAKLAR

Anonim. (2012). Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı. Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara. <http://eyh.aile.gov.tr/duyurular/turkiyede-yasli-larin-durumu-ve-yaslanma-ulusal-eylem-planı-uygulama-programinin-güncel-maddeleri>

Anonim.(2016a).Web Sitesi.<http://www.yok.gov.tr/documents/10279/29816/%C3%96z+%C3%B Crl%C3%BCler+Kanunu/86fb7d2c-844e-4a99-826a-4fc5386f11ac> , Erişim tarihi: 10.11.2016

Anonim. (2016b). Web Sitesi. <http://sercev.org.tr/projeler/kamu-projeleri/engelsiz-oyun-parki> , Erişim tarihi: 09.11.2016

Artar, Y. ve Karabacakoğlu, Ç. (2003). Özürlülerin toplumsal gelişimine yönelik proje, ortez ve tekerlekli sandalyenin üretimi, Milli prodüktivite merkezi (Türkiye’nin verimlilik merkezi), Ankara.

Başkanlığı, B. Ö. İ., & Kaplan, H. (2010). Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.<http://engelsiz.beun.edu.tr/tr/wp-content/uploads/2013/06/ulasilabilirlik.pdf> Erişim tarihi: 07.11.2016

Beckwith, J. (1988). Playground equipment: A designer's perspective. Document Resume SP 030 067 Bruya, Lawrence D., Ed. Play Spaces for Children: A New Beginning. Improving Our Elementary School Playgrounds. Volume II, 57.

Coles, R., & Caserio, M. (2001). [Social criteria for the evaluation and development of urban green spaces. http://www.urgeproject.ufz.de/PDF/D7_Social_Report.pdf](http://www.urgeproject.ufz.de/PDF/D7_Social_Report.pdf)

Çankaya, G., & Ergin, H. (2015). Çocukların Oyunlara Göre Empati ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal, 1.

Çukur, D., & Delice, A. G. E. G. (2011). Erken Çocukluk Döneminde Görsel Algı Gelişimine Uygun 25 Mekan Tasarımı. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(24).

Dostoğlu, N., Şahin, E., & Taneli, Y. (2009). Evrensel Tasarım: Tanımlar, Hedefler, İlkeler, Tasarıma Kapsayıcı Yaklaşım-Herkes için Tasarım. Mimarlık Dergisi, 347.

Dönmez, N. B. (1992). Üniversite Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü Ve Kız Meslek Lisesi Öğrencileri İçin Oyun Kitabı, İzmir: Bayrak Matbaası.

Dunn, K., & Moore, M. (2005). Developing accessible play space in the UK: a social model approach. Children Youth and Environments, 15(1), 332-354.

Ginsburg, K. R. (2007). The importance of play in promoting healthy child development and maintaining strong parent-child bonds. *Pediatrics*, 119(1), 182-191.

Hacıhasanoğlu, I. (2003). Evrensel Tasarım. Tasarım+ kuram dergisi, 2(3), 93-101.

ÖZİ (2005). II. Özürlüler Şurası Yerel Yönetimler ve Özürlüler, TC Başbakanlık Özürlüler İdaresi Dairesi Başkanlığı Yayınları, Nuru Matbaacılık, Ankara, 285s. <http://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/3sayi-2005-cilt-2sayi-1>

Seeland, K., and Nicole, S., (2006). Public Green Space and Disabled Users. Urban Forestry and urban Greening Volume 5.Issue 1,. Page 29-34. Science Direct. 13 June.

Söderback, I., Söderström, M., & Schäländer, E. (2004). Horticultural therapy: the 'healing garden'and gardening in rehabilitation measures at Danderyd Hospital Rehabilitation Clinic, Sweden. Pediatric rehabilitation, 7(4), 245-260.

Story, M. F., Mueller, J. L., & Mace, R. L. (1998). The universal design file: Designing for people of all ages and abilities.

Şen., E. B., Öksüz,Ç. (2016). Ankara'daki Engelsiz Parkların Engelli Çocukların Kullanımına Uygunluğunun Değerlendirilmesi, Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi Araştırma Makalesi, 4(1), 15-26, Ankara

Toronto, C. O. (2004). Accessibility Design Guidelines: Toronto. https://www1.toronto.ca/static_files/equity_diversity_and_human_rights_office/pdf/accessibility_design_guidelines.pdf

TSE (1999). Şehir İçi Yollar-Özürlüler İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerinde Tasarım Kuralları, 1.Basım, TSE Enstitüsü Yayınları, 62s.

TÜİK (2002). Türkiye Özürlüler Araştırması 2002, T Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve TC Başbakanlık İdaresi Başkanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü.

Yılmaz, S., & Bulut, Z. (2002). Kentsel Mekanlarda Çocuk Oyun Alanları Planlama ve Tasarım İlkeleri/Planning and Designing Principles of Children Playgrounds in Urban Areas. Journal of the Faculty of Agriculture, 33(3).

Uluğ, H. (2007). Kuzey Adana'daki Çocuk Oyun Alanlarının Bitki Seçimi Yönünden İrdelenmesi. ÇÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 184s.

Uslu, A. (2005). Yaşlılıkta Yaşam Kalitesi ve Sosyal Etkileşimin sağlanması İçin Dış Mekân Tasarımının Rolü". 16-19 Kasım 2005, 3. Ulusal Yaşlılık Kongresi, Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Okullar Yayınevi, ISBN: 975- 00591-07 . İzmir.

Uslu, A., & Shakouri, N. (2012). Horticulture therapy for the mental and physical disabled. Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 12(1), 134-143.

Yantzi, N. M., Young, N. L., & Mckeever, P. (2010). The suitability of school playgrounds for physically disabled children. Children's Geographies, 8(1), 65-78.